

ปัญหาการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับของกลาง

คดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้ว¹

โสภณวิชญ์ คุณวัฒน์กิจเจริญ²

ปัจจุบันปัญหาการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาทั่วโลก ได้ขยายเป็นวงกว้างมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมในแต่ละประเทศ และการค้าระหว่างประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ถูกนานาชาติจับตามองว่าเป็นประเทศที่พบมีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาสูง ดังจะเห็นได้จากการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ใช้ มาตรา 301 พิเศษหรือ (Special 301 Provision of the Trade Act of 1974) จัดทำบัญชีรายชื่อประเทศคู่ค้าที่มีการละเมิด ทรัพย์สินทางปัญญา โดยจัดให้ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาระดับสูงจนต้องจับตามองเป็นพิเศษ (Priority Watch List : PWL) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 – 2560 และเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา รัฐบาลไทยจึงได้ออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติ พ.ศ. 2555 โดยให้มีคณะกรรมการนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติ ที่นายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการมีอำนาจหน้าที่ กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา ระบบทรัพย์สินทางปัญญา ส่งเสริม ค้ำจุน และป้องกันและปราบปรามการละเมิดสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อทำหน้าที่จัดทำแผนปฏิบัติการแห่งชาติในการปราบปรามสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา อำนาจการควบคุมสั่งการ เร่งรัด กำกับดูแลตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติการทั้งปวงของส่วนราชการตลอดจนหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อให้เกิดผลอย่างชัดเจน

ต่อมาคณะอนุกรรมการฯ ได้จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา พร้อมทั้งมีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานขึ้นมา 3 คณะ ประกอบด้วย (1) คณะทำงานปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา (2) คณะทำงานปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในสื่อสังคมออนไลน์ (3) คณะทำงาน

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้ว โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี วงษ์วิจิตร และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสุวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีศร เลิศธรรมเทวี

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ทำลายของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้ว เพื่อขับเคลื่อนภารกิจเป็นไปตามแผนการป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2560 มีสถิติการจับกุมและปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาทั้งของ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมสอบสวนคดีพิเศษ และกรมศุลกากร รวมทั้งสิ้น 55,795 คดี ของกลางจำนวน 25,547,123 ชิ้น และส่งผลให้เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2560 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ปรับสถานะการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยจากกลุ่มประเทศที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในระดับสูงจนต้องจับตามองเป็นพิเศษ (Priority Watch List : PWL) เป็นประเทศที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่จับตามอง (Watch List : WL)

มาตรการป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของไทยที่ผ่านมามีบรรลุวัตถุประสงค์เป็นที่น่าพอใจ แต่ในส่วนของมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้วยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในทางปฏิบัติอยู่เนื่องจาก ได้มีการตรวจยึดสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาเป็นจำนวนมากในแต่ละปีหน่วยงานรัฐจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นงบประมาณแผ่นดินสูง เพื่อจัดหาสถานที่จัดเก็บสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่รอศาลมีคำพิพากษาคัดสินคดีถึงที่สุด และในการทำลายอีกด้วย

ปัญหาการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้ว นั้นเป็นปัญหาที่สำคัญเป็นอย่างมากเพราะเป็นกระบวนการสุดท้ายที่จะป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่จะไม่ให้สินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญากลับเข้าสู่ช่องทางพาณิชย์ได้อีก บทบัญญัติเกี่ยวกับการทำลายของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญานั้นเกิดจากประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกขององค์การค้าโลกซึ่งประเทศใดที่เข้าเป็นภาคีสมาชิกแล้วจะต้องนำบทบัญญัติความตกลงระหว่างประเทศของ TRIPs มาปฏิบัติด้วย โดยในข้อตกลงดังกล่าวนั้นจะมีระบุเกี่ยวกับการป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาอยู่ด้วยและในขั้นตอนสุดท้ายมีระบุถึงการดำเนินการทำลายของกลางที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาด้วย แต่มาตรการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไม่ได้มีบทบัญญัติบังคับไปในทิศทางเดียวกันและการทำให้หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายต่างมีแนวทางปฏิบัติไม่เหมือนกัน จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยยังไม่ได้ปฏิบัติตามความตกลงระหว่างประเทศของ TRIPs ได้ครบถ้วน อีกทั้งในแต่ละปีมีการกล่าวถึงการนำสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาไปบริจาคหรือนำรีไซเคิล แทนการทำลายสินค้านั้นจะทำได้หรือไม่แล้วจะผิดต่อความตกลงระหว่างประเทศที่ต้องการให้สินค้าทั้งหมดกลับเข้าสู่ช่องทางพาณิชย์ได้อีก ซึ่งประเด็นเหล่านี้จึงเป็นปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้ว และด้วยสาเหตุนี้ผู้เขียนจึงมีความสนใจศึกษาปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในการบังคับใช้

เกี่ยวกับของกลางคดีละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่คดีถึงที่สุดแล้ว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการบังคับใช้กฎหมายเพื่อการป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาต่อไป

ประเด็นปัญหาแรกในการจับกุมดำเนินคดีลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้า สิทธิบัตร แต่สิ่งที่น่าสนใจประกอบเพื่อการดำเนินคดีนั้นคือ ของกลางที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่ไม่มีบทความวิชาการใดกล่าวถึงกระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินงานแต่อย่างใด ทั้งที่เป็นกระบวนการสุดท้ายที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะไม่สิ้นค่ากลับเข้าสู่ช่องทางพาณิชย์อีก เมื่อมาพิจารณาบทบัญญัติของพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 75 มีใจความดังนี้

1.บรรดาสิ่งที่ได้ทำขึ้นหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรอันเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธินักแสดง และสิ่งที่ได้ใช้ในการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ริบเสียทั้งสิ้น

2.ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรศาลอาจสั่งให้ทำให้สิ่งนั้นใช้ไม่ได้หรือจะสั่งทำลายสิ่งนั้นก็ได้อ โดยให้ผู้กระทำความผิดเสียค่าใช้จ่ายในการนั้น

จากบทบัญญัตินี้ในใจความตอนท้ายได้กล่าวถึงความเห็นของศาลเมื่อศาลท่านเห็นสมควรอาจสั่งให้สินค้าที่ละเมิดนั้นใช้การไม่ได้หรืออาจจะสั่งทำลายสินค้าที่ละเมิดนั้นก็ได้อ แต่ค่าใช้จ่ายในการทำลายสินค้าที่ละเมิดนั้นผู้กระทำความผิดจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด จากบทบัญญัตินี้ได้ดำเนินการสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศคือ TIRPs ในบทบัญญัติที่ 46 ข้อที่ 3 ได้กล่าวถึงการให้ทำลายสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญานั้น เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจทางศาลจะมีอำนาจที่จะสั่งจำหน่ายทิ้งนอกช่องทางเชิงพาณิชย์ซึ่งวัสดุและอุปกรณ์ที่มีส่วนสำคัญในการผลิตสินค้าละเมิดโดยไม่มีการชดเชยค่าเสียหายไม่ว่าในรูปแบบใดในลักษณะที่จะลดการเสี่ยงในการเกิดการละเมิดครั้งต่อไปให้เหลือน้อยที่สุด จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 75 และพระราชบัญญัติ สิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 มาตรา 77 จัดว่า ได้ดำเนินการสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศที่มีบทบัญญัติให้มีการทำลายสินค้าที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา แต่พระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 มาตรา 115 ในใจความตอนท้ายไว้ว่าการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ริบของกลางเสียทั้งสิ้น ซึ่งบทบัญญัตินี้ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และ พระราชบัญญัติ สิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ที่มีบทบัญญัติให้ทำลายสินค้าทั้งหมด แต่พระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 มีบทบัญญัติระบุให้ริบของกลาง ซึ่งการริบของกลางอาจทำให้ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์กับความตกลง TIRPs ที่จะต้องดำเนินการทำลายเท่านั้น เพื่อไม่ให้สินค้าละเมิดกลับเข้าสู่ช่องทางพาณิชย์ จึงเห็นควรแก้ไขให้บทบัญญัติพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า ให้สอดคล้องกับกฎหมายลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และความตกลงระหว่างประเทศด้วย

ประเด็นปัญหามาตรการทางกฎหมายต่อมาคือค่าใช้จ่ายในการจัดหาสถานที่เก็บรักษาของกลางของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ดำเนินการปราบปรามผู้กระทำความผิดละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา และบทลงโทษผู้กระทำความผิดนอกจากบทลงโทษทางอาญาที่ให้มีจำคุกและชำระค่าปรับ โดยให้เป็นผู้กระทำการละเมิดนั้น ออกค่าใช้จ่ายในการทำลายของกลางที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาทั้งหมด เมื่อมาพิจารณาบทบัญญัติพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 75 ในใจความตอนท้ายที่บัญญัติ “ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรศาลอาจสั่งให้ทำให้สิ่งนั้นใช้ไม่ได้หรือจะสั่งทำลายสิ่งนั้นก็ได้ โดยให้ผู้กระทำความผิดเสียค่าใช้จ่ายในการนั้น” จากบทบัญญัตินี้ยังไม่มีการบังคับใช้ในส่วนของ พระราชบัญญัติ สิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ยังไม่มีบทบัญญัติดังกล่าวเหมือนพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จึงทำให้ของกลางที่มีปริมาณมากทุกปีเป็นภาระต้องงบประมาณแผ่นดินที่หน่วยงานรัฐที่รับภาระหน้าที่ในการดูแลรักษาของกลาง และดำเนินการทำลาย เมื่อมาพิจารณากฎหมายที่แต่ละหน่วยงานของรัฐได้ให้อำนาจหน้าที่ ในการดำเนินการทำลายของกลาง ดังนี้ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทยข้อ 32 กรมสอบสวนคดีพิเศษมีระเบียบกรมสอบสวนคดีพิเศษ ว่าด้วยวิธีปฏิบัติในการดำเนินการเกี่ยวกับของกลางที่ถูกริบตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล พ.ศ. 2550 ข้อ 3 และข้อ 8.3 กรมศุลกากร มีพระราชบัญญัติ ศุลกากร พ.ศ. 2560 170 171 และข้อ 7 ระเบียบกรมศุลกากร และกรมทรัพย์สินทางปัญญา มีคำสั่งคณะกรรมการนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติ พ.ศ. 2555 เมื่อพิจารณาข้อกฎหมายและระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานของรัฐที่กล่าวมาจะพบว่าต่างๆจะต้องอาศัยงบประมาณแผ่นดินในการบริหารจัดการของกลางที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องจัดหาเช่าสถานที่เก็บรักษา และหลังจากครบรอบปีจะเข้าสู่กระบวนการทำลายสินค้าละเมิดก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายดำเนินการทำลายให้หมดไม่ให้กลับเข้าสู่ช่องทางพาณิชย์ได้อีกและเพื่อให้สอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศด้วยที่จะต้องการทำลายสินค้าละเมิดให้หมด ถ้าบทบัญญัติกฎหมายพระราชบัญญัติ สิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ถ้าแก้ไขเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายให้เหมือนบทบัญญัติพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 75 ที่ให้ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการทำลายของกลางละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา จะช่วยเป็นการลดภาระงบประมาณแผ่นดินได้อีกทางหนึ่ง และอีกทางหนึ่งจะเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดนั้นหวนกลับมากระทำความผิดได้อีกด้วยไม่มีทุนทรัพย์เหลือพอที่จะกระทำการนั้นได้อีก

ปัญหามาตรการบังคับทางกฎหมายข้อสุดท้าย ในแต่ละปีสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาจะมีปริมาณมาก โดยตามข้อตกลงระหว่างประเทศ TRIPS ได้กำหนดให้มีการดำเนินการทำลายของกลางที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาทั้งหมด ซึ่งประเทศไทยได้ดำเนินการตามข้อตกลงระหว่างประเทศในแต่ละปีจะปรากฏ

ตามข่าวสื่อสิ่งพิมพ์หรือตามระบบอินเทอร์เน็ตประชาสัมพันธ์เรื่องนี้ ในแต่ละปีนั้นจะมีการกล่าวถึงร้องขอให้ นำสินค้าที่เป็นจำพวกเสื้อ กางเกง รองเท้า ที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญานำไปบริจาคแก่ผู้ด้อยโอกาสหรือนำวัสดุ กลับมารีไซเคิลใหม่ เพื่อเป็นการลดการสูญเสียทรัพยากร ประหยัดงบประมาณในการทำลายของกลาง ประเด็น นี้เองมีทั้งกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วย เพราะสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยสภาพไม่สามารถ นำไปขายทอดตลาดได้หรือแม้แต่นำไปบริจาคเมื่อมาพิจารณากฎหมายในประเทศโดยเฉพาะกฎหมายทรัพย์สิน ทางปัญญายังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายอนุญาตให้กระทำได้ เมื่อกลับมาพิจารณาในความตกลงระหว่าง ประเทศ TRIPS ใจความตอนท้ายของ ข้อที่ 46 ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้าปลอมการกระทำ แต่เพียงลบเครื่องหมายการค้าที่ติดไว้โดยผิดกฎหมาย จะไม่เพียงพอที่จะอนุญาตให้ปล่อยสินค้านี้ดังกล่าวเข้าสู่ ช่องทางเชิงพาณิชย์ เว้นแต่เป็นกรณีพิเศษยิ่ง จะเห็นได้ว่าในความตกลง TRIPS ไม่ต้องการที่จะให้สินค้าละเมิด ทรัพย์สินทางปัญญาหลุดออกไปสู่ช่องทางพาณิชย์ได้อีก แต่ก็ไม่ได้ปิดกั้นในประโยคสุดท้าย “เว้นแต่เป็นกรณี พิเศษยิ่ง” ยังเปิดช่องทางให้สามารถกระทำได้

ในความเห็นของผู้เขียน ในประเด็นนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการนำสินค้าจำพวก เสื้อ กางเกง รองเท้า นำไปบริจาค เพราะสินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่ไม่มีคุณภาพและผลิตไม่ได้มาตรฐานอุตสาหกรรม ตัวอย่างเช่นเสื้อ ที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาจะทำการผลิตย้อมสีซึ่งอาจจะมีสารตะกั่ว แคดเมียม เป็นส่วนประกอบในสีย้อมผ้า ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อผู้สวมใส่ หรือรองเท้า ถ้าผลิตไม่ได้มาตรฐานเวลาเดินหรือวิ่งนั้นรองเท้าที่ละเมิดทรัพย์สิน ทางปัญญาจะไม่ช่วยลดแรงกระแทกพื้นขณะเดินหรือวิ่งอาจทำให้หัวเข่าเสื่อมได้ไวกว่าปกติ จึงไม่ควรนำไป บริจาคให้กับผู้ด้อยโอกาส

ดังนั้น กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา พระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 พระราชบัญญัติ สิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติ เครื่องหมาย การค้า พ.ศ. 2534 เห็นควรจะมีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยให้บัญญัติในเรื่องการทำลายสินค้าละเมิดทรัพย์สินทาง ปัญญาและจะต้องมีบทบัญญัติที่ลงโทษผู้กระทำการละเมิดนอกจากคืออาญานั้น ให้ผู้กระทำละเมิดนั้นเป็นผู้ ออกค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาและทำลายสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องปราม การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาและประหยัดงบประมาณแผ่นดิน

เอกสารอ้างอิง

กริชพกา บุญเฟื่อง. “การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์.” วารสารกฎหมาย

ทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ 12, IP & IT Special Issue 12th Anniversary (2553):

23-58.

โกวิท สมไวย. ย่อหลักกฎหมายเครื่องหมายการค้า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์- นิติธรรม, 2535.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. ลิลลิตีผู้แต่งหนังสือ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2544.

อุททิศ แสนโกศิก. กฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ

กองวิชาการ กรมอัยการ, 2524.

พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534.

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537.

พระราชบัญญัติ สิทธิบัตร พ.ศ. 2542.

พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2560.

ระเบียบกรมสอบสวนคดีพิเศษ ว่าด้วยวิธีปฏิบัติในการดำเนินการเกี่ยวกับของกลาง ที่ถูกริบ

ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล พ.ศ. 2550.

“ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติ พ.ศ. 2555.” ราชกิจจา

นุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 134 ง. 1 กันยายน 2555.

ระเบียบกรมศุลกากร ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการจำหน่ายของกลาง พ.ศ. 2560.

ข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทย.

ความตกลงทริปส์ (TRIPs Agreement).